

РУХАНИ ҚҰНДЫЛЫҚТАР ҚОҒАМНЫҢ ТҰРАҚТЫ ДАМУЫНЫҢ НЕГІЗІ

¹Нұрмұратов Серік Есентайұлы, ²Құрманғалиева Ғалия Құрманғалиқызы

¹*s.nurmuratov@mail.ru, ҚР БҒМ ҒК Философия, саясаттану
және дінтану институты*

²*galiya2206@gmail.com, ҚР БҒМ ҒК Философия, саясаттану
және дінтану институты*

¹*Nurmuratov Serik, ²Kurmangalieva Galiya*

¹*s.nurmuratov@mail.ru, Institute of Philosophy, Political Science
and Religion Studies of the CS MES RK*

²*galiya2206@gmail.com, Institute of Philosophy, Political Science
and Religion Studies of the CS MES RK*

Аңдатпа. Ғылыми мақалада қазіргі қазақстандық қоғамдағы рухани құндылықтардың рөлі мен маңызы ашылып көрсетіледі. Осы күрделі тақырыпқа ҚР БҒМ ҒК ИФПР «Қазақстанның тұрақты дамуы жағдайындағы қоғамның мәдениеті мен құндылықтарын зерттеу» жаңа ғылыми бағдарламасы арналған және өзінің алдына қазақстандық қоғамды жаңғырту жағдайында әлеуметтік-мәдени, саяси, дүниетанымдық алғышарттарды, мәдениет пен құндылықтардың даму факторлары мен шарттарын кешенді зерттеуді және Қазақстанның тұрақты дамуы контекстінде мәдениет элементтерін, рухани-адамгершілік және саяси құндылықтарды институционализациялау мәселелері бойынша тәжірибеде қолдануға бағытталған ұсынымдарды әзірлеуді алдына мақсат етіп қояды. Қазақстан қоғамын жаңғыртудың мәдени және құндылық негіздерін, оның жаңа цифрлық жағдайдағы тұрақты дамуын философиялық негіздеу әзірленуі және жүзеге асырылуын; дамудың типі мен деңгейі айқындалуы, құрылымы мен негізгі элементтеріне талдау жүргізілуін, республика халқының саяси мәдениетін трансформациялаудың үрдістері мен сипаты анықталуын; тұрақты даму тұжырымдамасы контекстінде діни құндылықтардың мазмұны мен маңызының теориялық-әдіснамалық негіздемесі жүзеге асырылуын зерттеулерге баса назар аударылып, оларға ғылыми талдаулар жасалатыны айтылады.

Түйін сөздер: қоғам, мемлекет, руханилық, тарих, мәдениет, дүниетаным, жаңғыру, ұлт, құндылық, өркениет, этнос.

Кіріспе

Қазақстандық қоғамды, оның қоғамдық санасын жаңғырту жөніндегі іргелі мемлекеттік міндеттерді шешу үшін және ұлттық кодқа, мәдениет пен құндылықтардың үздік дәстүрлеріне сүйенетін және жаңа жағдайда

күшті және бәсекеге қабілетті болуға мүмкіндігі бар ұлттың жаңа сапасын қалыптастыруға бағытталған қадамдар заманауи кезеңдегі жаңғыру процестері үшін маңызды. Қазақстан Республикасының стратегиялық мағынадағы төмендегідей құжаттары арасында Қ-Ж.К. Тоқаевтың «Жаңа жағдайдағы Қазақстан: іс-қимыл кезеңі. Қазақстан Республикасы мемлекет басшысының Қазақстан халқына Жолдауы» [1] қазіргі кезеңдегі тұрақты дамудың маңызды қырларын айқындаумен маңызды; «Қазақстан – 2050: Стратегиясы қалыптасқан мемлекеттің жаңа саяси бағыты. Қазақстан Республикасының Президенті Н.Ә. Назарбаевтың 2012 жылғы Қазақстан халқына Жолдауы» еліміздің ондаған жылдарға арналған дамудың стратегиялық бағдарламасын бағамдағаны белгілі [2], ал енді Н.Ә. Назарбаевтың «Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру» [3] бағдарламалық мақаласы қазақ халқының тарихи үдерістегі маңызды рухани құндылықтарын айшықтаса, оның «Ұлы Даланың жеті қыры» [4] еңбегінде халықтың ежелгі заманның өзіндегі материалдық мәдениетті өркендетудегі жетістіктеріне назар аудартады. Сонымен қатар, 2021 жылы жарық көрген тәуелсіздік тақырыбына арналған мемлекет басшысының іргелі мақаласында ғылыми зерттеу нысанының негізгі идеялары өзектелгені белгілі. Қ.К.Тоқаев мемлекет басшысы ретінде осы стратегиялық бағытты мықты ұстанып отыр және өткен үш онжылдықтың маңызды жетістіктерін атай келе «Алдағы төртінші онжылдықтың бізге жүктейтін міндеті – қуатты елдің иесі және кемел халық болу. Бұл жолда саяси-экономикалық реформаларды және сананы жаңғырту үдерісін жалғастырып, заман талабына бейімделген ұлттың жаңа болмысын қалыптастыруымыз қажет. Біз әділетті қоғам мен тиімді мемлекет құруды көздеп отырмыз. Кез-келген істе әділдік қағидатын басшылыққа алсақ, бұған анық қол жеткіземіз» [5].

Жоғарыдағы материалдар мәселені сыни-танымдық сараптаулар жасауға саяси және теориялық-концептуалдық бағдар береді. Ғылыми бағдарламаның негізгі идеясы – ұлтты жаңғыртуда тірек болуға қабілетті қазақстандық қоғамның бірлескен мәдениеті мен құндылықтарының инновациялық әлеуетін ашу және қазіргі әлемнің жаңа жағдайларында Қазақстанның орнықты және тұрақты дамуын қамтамасыз етудегі олардың маңызы мен рөлін көрсету болып табылады. Бағдарлама гипотезасы – қазақстандық қоғамды жаңғыртудың мәдени және құндылықтық негіздерін жетілдіру Қазақстанның орнықты және тұрақты дамуына ықпал етеді.

Бұл ғылыми бағдарлама өзінің қисынды мағынасына сәйкес ҚР БҒМ ҒК Философия, саясаттану және дінтану институтында бұрын табысты аяқталған ғылыми талдамалық зерттеулеріне сүйенеді және оларды осы бағдарлама тақырыбын орындаудың өзіндік теориялық бағдары

мен эмпирикалық ұстаны деуге де болады [6]. Әрине, өзінің тарихи қалыптасқан рухани құндылықтарын жоғары деңгейде бағалаған және өрбіткен қауымдастық ғана әлемдік тарихи процесте барынша құрметке ие болады және оның гуманитарлық прогрестегі болашағы жарқын болары анық.

Зерттеудің әдіснамасы

Ғылыми бағдарламада орындаушылар тарапынан көптеген жалпы ғылыми және пәнаралық әдістер қолданылады. Мәселен, әлеуметтік-философиялық, саясаттанулық, дінтанулық, мәдениеттанулық және нақты әлеуметтанулық талдаудың жалпы ғылыми әдістерін қамтитын кешенді әдістемесі қолданылады; мәдениет пен құндылықтарды талдаудың жүйелі және құрылымдық-функционалдық әдістері; өңірлік субмәдениеттер мен қазақстандықтардың әлеуметтік тұрмысының негіздерін салыстырмалы талдау әдістері. Қазақстанның түрлі этностары өкілдерінің құндылық жүйесінің серпінін болжау мен бағалаудағы факторлық талдаудың әдіснамалық құралдары пайдаланылады. Зерттеуде салыстырмалы талдау мен тұтастанған ғылыми парадигманы зерделеу, кешенділік және пәнаралық сияқты тәсілдерді қолдану зерттеудің сапасын қамтамасыз етеді деген ойдамыз. Сонымен қатар, қоғамдық-саяси үдерістерді талдау барысында заманауи жағдайдағы жаңғыру үдерістерін сараптап, қорытындыларды әзірлемелеумен байланысты гуманитарлық ғылымға, зерттеулерге қатысты әдіснамалық инновациялар енгізілген.

Институционалдық тұрғыдан талдау әдістері қазіргі қоғамдағы рухани және мәдени жаңғырту үдерістерін зерттеу барысында кеңінен қолданылады. Қазақстандағы саяси мәдениеттің әртүрлі қырларын талдау үшін саясаттанулық ғылымның кешенді әдіснамасы пайдаланылады. Бүкіл Қазақстан деңгейінде халыққа кең ауқымды бұқаралық сауалнама жүргізу барысында, сонымен қатар алынған бұқаралық әлеуметтанулық ақпараттардың нәтижелерін өңдеуде қолданбалы әлеуметтанулық зерттеу жүргізудің стандартты әдістемесі қолданылады.

Ғылыми бағдарламада алғаш рет герменевтика әдістері, тұрақты даму тұжырымдамасы контекстіндегі еуропалық, исламдық және қазақстандық мәдени құндылықтарды салыстырмалы талдау әдісі қолданылатын болады. Бұдан басқа, қазақстандықтардың діни мәдениетінің құндылық өлшемдері ашылып көрсетіледі, қазақстандық қоғамдағы діни құндылықтардың тұрақтылығы мен трансформациясы анықталады. Қазіргі заманғы діни жүйелердің құндылықтарын зерттеу қоғамның тұрақты даму процестерімен тікелей байланысты және рухани құндылықтар қоғамның мәдени парадигмасын сақтау және жаңартудың негізгі факторы екендігі

дәйектеледі. Ғылыми бағдарламаның зерттеу стратегиясы қоғамның жаңа гуманизмі мен трансформациясы контексінде көп этнос өкілдері бар қоғамдағы паритетті өзара келісімді диалогқа негізделген қазіргі Қазақстанның мәдениеті мен рухани құндылықтарын қарастыруда сыни-сараптау амалына сүйенеді [7].

Бағдарламаның ғылыми шеңберінде халық арасында бұқаралық анкеталық сауалнама жүргізіледі, фокустық топтардан сұхбат алынып, сарапшылар арасында сауалнама жасалады. Жоспарланған әлеуметтанулық зерттеулер жүргізудің тәртібі мен механизмдері халықаралық ғылыми қауымдастықтың қабылданған қағидаларына сәйкес келеді. Халыққа сауалнама жүргізу планшетті сауалнама әдістемесін қолдана отырып, егер офлайн жағдайына рұқсат етілсереспонденттің пәтеріндежеке формалданған сұхбат техникасы бойынша жүргізіледі (CAPI/TAPI техникасы), сауалнаманың қашықтықтан жасалуы мүмкіндігі жоққа шығарылмайды және оның да өзіндік тетіктері қарастырылған. Мәліметтер базасын өңдеу арнайы IBM SPSS бағдарламалық қамтамасыз ету арқылы жүзеге асады.

Ғылыми бағдарламаның зерттеу міндеттерінің нақтылануы

Қазақстандық қоғамның мәдениеті мен құндылықтарын зерттеу жаңа әлемдік шындық жағдайында қоғамдық сананы жаңғырту міндеттерін іске асырудың негізгі факторы болып табылады. Қазақстан дамуының қазіргі кезеңінде қоғамдық өмірдің барлық салаларын кешенді жаңғырту және техникалық-технологиялық процесті ізгілендіру қажет. Жоспарланып отырған бағдарламаның негізгі түбегейлі жаңалығы – философиялық, саясаттанулық және дінтанулық зерттеулерінің пәнаралық коллаборациясы негізінде алғаш рет қабылданып отырған кешенді, тұрақты даму стратегиясы контексінде қазақстандық қоғамның мәдениеті мен құндылықтарын зерделеу және оның іс жүзінде бағдарланған ұсынымдар мен ұсыныстарды әзірлеуге бағытталуы болып табылады. Қазақ халқының руханиятының 12 кезеңінен тұратын эволюциясы «Тарих толқынында» деген еңбекте жақсы баяндалғаны белгілі [8]. Тарихи сананың құндылықтарға қатысты тұстары мамандар тарапынан ескеріліп, ғылыми зерттеулерде аксиологиялық сипатта зерделенеді.

Еліміздегі қазіргі тарихи кезеңнің іргелі және қолданбалы зерттеулерінің талаптарына және мәдениет пен құндылықтардың қырларын кешенді зерттеудің қисынына сәйкес ғылыми зерттеу өзінің алдына төмендегідей маңызды міндеттерді қойып отыр:

- Қазіргі Қазақстан қоғамын жаңғыртудың мәдени және құндылық негіздерін анықтау, оның жаңа цифрлық шындықтағы дамуының тұрақтылығын философиялық негіздеуді әзірлеу және жүзеге асыру; дамудың типі мен деңгейін айқындау, құрылымы мен негізгі

элементтеріне талдау жүргізу, республика халқының саяси мәдениетін трансформациялаудың тенденциялары мен сипатын анықтау; тұрақты даму тұжырымдамасы контекстінде діни құндылықтардың мазмұны мен маңызының теориялық-әдіснамалық негіздемесін жүзеге асыру.

- Қазақстанның тұрақты дамуы мен қоғамдық санасын жаңғыртудағы жетекші тірек ретінде мәдениет пен құндылықтарды қалыптастыруда түркі мәдениетінің тарихи-философиялық реконструкциясын және түркі-қазақ философиялық дәстүрінің өзектіленуін пайымдау; саяси сананы жаңғыртудың оңтайлы стратегиясын әзірлеу мақсатында Қазақстанның азаматтық қоғамының негізгі әлеуметтік страталарының саяси мәдениетінің құндылықтары мен нормаларын институционализациялауды анықтау және талдау; тұжырымдамаларды қалыптастыру және діни құндылықтардың заттық спецификасын ашу; қоғамның страталары жобасында Қазақстандықтардың дүниетанымдық бағдарларының кластерлерін талдау (әлеуметтік өлшемдердің, дереккөздердің контент-талдауының нәтижелері бойынша); қазақстандық қоғамдағы діни құндылықтардың тұрақтылығы мен өзгеруін трансформациясын анықтау.

- Қазақстандық қоғам мәдениеті мен құндылықтарының қазіргі жай-күйінің сипаты мен ерекшеліктерін ашу және жаңа қазақстандық болмыс пен орнықты даму міндеттері жағдайында оларды іске асырудың рухани-адамгершілік әлеуетін анықтау; қоғамдық сананы жаңғырту үдерістерінде қазақ халқы мен қоғам этностарының саяси мәдениеті дәстүрлерінің нормативтік-құндылықтық мазмұнының орны мен рөлін айқындау; тұрақты даму тұжырымдамасы контекстінде еуропалық, исламдық және қазақстандық мәдени құндылықтарға салыстырмалы талдау жүргізу, әмбебаптылықты анықтау, қазақстандық құндылық дискурсының ерекшеліктерін нақтылау, Қазақстанның мәдени құндылықтары иерархиясындағы діни құндылықтардың онтологиялық маңызын зерттеу.

- Қоғамның тұрақты дамуы контекстінде Қазақстанның мәдени-құндылықтық парадигмасына және оны іске асыру практикасына рухани-адамгершілік даму призмасы, ғылым, білім беру саласындағы тәуекелдер мен ашылатын мүмкіндіктерді талдау, цифрлық болмыс арқылы әлеуметтанулық өлшем жүргізу; Қазақстанның тұрақты әлеуметтік-саяси дамуының рухани-адамгершіліктік негізі ретінде билік пен халық арасындағы қатынастар мен диалогтың аксиологиялық императивтерін әзірлеу; тұрақты даму мақсаттарымен корреляциясында қоғамдағы діни құндылықтардың мәнін түсіну және мүмкіндіктерін өзектендіру үшін қазақстандықтардың дүниетанымдық мәдениетінің ерекшеліктерін анықтау, қазақстандықтардың діни мәдениетінің құндылықтық өлшемдерін айқындау.

Қазақстанның қазіргі заманғы мәдениетінің жай-күйі мен сипатын, қазақстандық қоғамның түрлі страттарының мәдени және құндылықтық

қайшылықтарын зерделеудің жоспарланып отырған философиялық-дүниетанымдық негіздемесі, әдіснамалық тәсілдері мен қағидаттары және біртұтас, үйлесімді және орнықты даму мақсатында қазақстандық қоғамның түрлі құндылықтық ұстанымдарының өнімді болуы мен диалогы үшін сындарлы ұсыныстар әзірлеу да зерттеудің жаңалығы болмақшы. Күтілетін ғылыми нәтижелердің тиімділігін және зерттеудің инновациялық маңыздылығын арттыру үшін Қазақстанның әлеуметтік өлшемдері нәтижесінде алынған жаңа эмпирикалық болмысы зерделенеді.

Зерттеу стратегиясы жобаны үш бағытта (философиялық, саясаттанулық, дінтанулық) орындайтын танымал және жас ғалымдардан тұратын шығармашылық топты қалыптастырудан тұрады. Ұсынылып отырған тәсіл пәндік зерттеу үшін неғұрлым тиімді болып табылады. Оны орындау барысында бір-бірімен байланысты әрекеттер желісі жүзеге асырылады: пәнаралық тәсіл қолданылады, әр түрлі ұрпақтардан тұратын зерттеушілердің тәжірибесі біріктіріледі, заманауи әлеуметтік-гуманитарлық әдістер қолданылады, теңдесі жоқ эмпирикалық мәліметтер базасы қалыптастырылып, өңделеді және заманауи қазақстандық шынайылық қайта құрылады. Жүйелі өндірілген және түсіндірілген фактологиялық мәліметтер сенімді, объективті, тәжірибелік қажеттілігі жоғары ғылыми қорытындылар жасауға мүмкіндік береді.

Сонымен ғылыми бағдарламаның негізгі талдамалық мәселелеріне келесілер жатады: рухани жаңғыру үстіндегі қоғам аясында мәдениет пен құндылықтардың қалыптасуының алғышарттары мен шарттарын пәнаралық талдау; қазақстандық қоғам дамуының жағдайы мен келешегін айқындау үшін мәдениет пен құндылықтарды зерттеудің теориялық-әдіснамалық базасы мен философиялық құралдарын әзірлеу; қоғамдық сананың трансформациясы жағдайында рухани мәдениеттің қалыптасу үдерісінің іргелі-қолданбалы негізін анықтау.

Құндылықтар мәселесін зерделеудің ғылыми маңыздылығы

Ұсынылған ғылыми бағдарламаның ғылыми және практикалық құндылығы теориялық түсінумен, идеологиялық сүйемелдеумен және осы бағыттағы практикалық ұсыныстарды әзірлеумен тікелей байланысты болып отыр. Ұлттың мәдени кодымен бекітілген демократиялық қоғам мәдениетінің базалық құндылықтары негізінде қазақстандық қоғамды нығайту қоғамдық өмірдің барлық салаларының тұрақты үдемелі дамуының шарты, уақыттың жаңа сын-қатерлеріне қарсы тұратын фактор және жаңғырту реформаларының табысты алға жылжытуының кепілі.

Мәдениетті, құндылықтарды зерттеу сұрақтары мен мәселелері тек қазақстандық қана емес, сонымен қатар әлемдік философия, саясаттану

және дінтану салаларында да өзекті және нонфиналды зерттеу тақырыбы болып табылады. Философияда мәдениет мәселесі, оның құндылықтары әртүрлі философиялық бағыттарды зерттеу нысаны болып табылады және ұзақ тарихы бар. Философия пайда болған ежелгі Үндістанда, Қытайда, Грекияда адам мен қоғам туралы ілімдерде адамның мақсаты, оның өмірлік мәні, ізгілік пен әділеттілікке негізделген адамгершілік әрекеттері, адам мен қоғамның игілігіне жету үшін мемлекеттің мәдениеті мен құндылықтарының рөлі мен маңызы туралы терең ойлар бар.

Философиялық мектептер мен бағыттардың алуан түрлілігінің тарихи дамуы мәдениетті, оның құндылықтарын философия, мәдениеттану, аксиология, мәдени антропология және т. б. түрінде зерттеудің тәуелсіз салаларын, ғылымдарын және пәндік салаларына бөлуге әкелді, олар бір-бірін толықтырып, байыта отырып, философиямен, сондай-ақ саяси және дінтану ғылымдары сияқты әлеуметтік-гуманитарлық ғылымдармен тығыз байланыстылығын сақтайды.

Мәдениеттер мен құндылықтар тақырыбы күрделі және жан-жақты тақырып болғандықтан, оны түсінуде теориялық және әдіснамалық тәсілдер мен шешімдердің, мәдениет пен құндылықтардың анықтамаларының, тұжырымдамалық көзқарастардың және зерттеудің әртүрлі қырларының әртүрлілігі ұсынылған. Бұл еңбектерде, мысалы, ресейлік зерттеушілерде [9], [10], [11] және т.б. ғалымдардың еңбектерінде мәдениетті зерттеу мен философиялық негіздеудің іргелі тәсілдері зерттеледі. Сонымен қатар мәдениет феномені, құндылықтар әлемі адамның пәндік-практикалық қызметі және оның тарихи формалары тұрғысынан қарастырылып, мәдениеттің даму заңдылықтарын ашады.

Бағдарламаның зерттеу міндеттерін іске асыру үшін тарихи-философиялық және қазіргі заманғы философиялық білімнің жинақталған іргелі және ауқымды көлемі маңызды, онда адам, мәдениет, қоғам және мемлекет мәселелері құндылықтар мәселесінің теориялық дамуымен тығыз байланысты болды. Мәселен, шетелдік көптеген мамандардың жұмыстарының мазмұнында құндылықтар теориясының мәдениет теориясымен терең байланысы байқалады [12], [13], [14]. Мәдениет пен құндылықтар мәселелерін шешудің әдіснамалық тәсілдерінің айырмашылығына байланысты олар ұсынылған бағдарламаның мәселелерін шешудің жаңартылған әдіснамалық құралдарын жасауға үлкен негіз береді.

Қазақстан философиялық кеңістігінде мәдениет пен құндылықтар мәселелеріне Ә.Н. Нысанбаевтың [15], А.Г. Косиченконың [16], З.Н. Сәрсенбаеваның [17] және т. б. еңбектері арналған. Саяси мәдениеттің классикалық зерттелуі Г. Алмонд пен С. Вербаның монографиясында жасалған [18] және кейінгі зерттеулерде қазіргі демократиялық саяси мәдениеттің әмбебап құндылықтары тұжырымдамалары беріледі.

Бағдарлама зерттеушілері назарларын саяси мәдениеттің мәнін ашуға және Қазақстан қоғамының саяси саласының құндылық параметрлерін зерттеуге бағыттап отыр.

Әдеби дереккөздерді талдау бойынша саяси мәдениет пен саяси құндылықтар мәселелері бойынша жарияланымдардың көптігіне қарамастан, жобаның саясаттану кіші бағдарламасының даму дәрежесі жеткіліксіз екенін және алынған нәтижелер оның теориялық және практикалық маңыздылығының деңгейіне толық сәйкес келмейтінін көрсетеді. Қазіргі жағдайдың басты себебі-қазіргі саяси мәдениетті және оның құндылық мазмұнын зерттеудің негізгі массасының идеялық-дүниетанымдық және тұжырымдамалық-әдіснамалық базасының тар болуы. Қазіргі саяси дискурста неолибералдық парадигма басым болып табылады, ол саяси құндылықтардың басқа жүйелерін және саяси мәдениеттің басқа түрлерін объективті бағалауға мүмкіндік бермейді, бұл шоғырландырылған демократия деп аталатын елдерде қалыптасқаннан гөрі болып келеді. Библиографиялық әдебиеттерді талдау мәдениет пен құндылықтарға арналған теориялық зерттеулерде қоғам мен мәдениеттің қазіргі заманғы модернизациясының қазақстандық контентін зерттеу және қарастыру, бағдарламаны зерттеу ізденісіне енгізілген қоғамдық сананың құндылық трансформациясы тұрғысынан айтарлықтай алшақтық бар екенін көрсетеді. Ұсынылып отырған бағдарлама Қазақстанның жаңа болмысы жағдайында жаңа қойылымдық міндеттерді шешетін және жаңа зерттеу шешімдерін табатын болады.

Жалпы бағдарлама ҚР Президенті Қ-Ж. Тоқаевтың Жолдауында айқындалған стратегиялық маңызды мемлекеттік міндеттерге сәйкес келеді «Жаңа жағдайдағы Қазақстан: іс-қимыл кезеңі» және «Рухани жаңғыру» мемлекеттік бағдарламаларның міндеттеріне негізделеді. Оның тақырыбы әлемдік және отандық философиялық-саяси, дінтану әзірлемелерінің өзекті үрдістері мен басым бағыттарына сәйкес келеді. Ғылыми зерттеудің теориялық нәтижелері Қазақстан Республикасының тұрақты дамуы контекстінде қазақстандық мәдениет пен құндылықтар жүйесін қалыптастырудың идеялық-дүниетанымдық және тұжырымдамалық-әдіснамалық базисін дамытуға ықпал ететін болады.

Бағдарламаның нәтижелері мемлекеттік басқару органдарына, мәдениет, білім және ғылым ұйымдарына Қазақстан қоғамын, оның мәдениеті мен құндылықтарын жаңғырту, ұлттың жаңа сапасына қол жеткізудің рухани-зияткерлік және құндылық-дүниетанымдық іргетасын қалау мәселелерін шешуде практикалық қолдану үшін ұсыныстар мен талдамалық баяндамаларда пайдаланылатын және қолданылатын болады. Олар елдің тұрақты және серпінді дамудың қазіргі заманғы модельдеріне көшу стратегиясының мәдени-құндылық негіздерін әзірлеуге елеулі үлес

қосады, онда құндылықтардың жаңа жүйесі маңызды ресурс пен пәрменді тетік болады.

Қазақстандық ғылыми дискурстағы құндылықтар мәселесінің мәні мен маңызы

Зерттеу бағдарламасының қазақстандық ғылыми дискурста жоғары мәнге ие, өйткені ол Қазақстанның жаңа қалыптасып келе жатқан нақты дүниесін зерделеуге, оны қазіргі заманның сын-тегеуріндері мен тұрақсыздығы жағдайында дамытуға, заманауи мәдениетті цифрландыру мен технологияландыруға және қазақстандықтардың құндылықтық бағдарларын трансформациялауға бағытталған. Бұл қазақстандық қоғамның халықаралық аренадағы серіктестік қатынастарға ашықтығы мен Қазақстанның өзара байланысты әлемнің мәдени-өркениеттік дамуының қазіргі заманғы үрдістеріне, сондай-ақ Орталық Азия мен Үлкен Еуразия мемлекеттерінің өңірлік интеграция процестеріне тартылуына байланысты халықаралық ауқымда да маңызды.

Бағдарламаның зерттеу міндеттерін іске асыру барысында алынған нәтижелер ғылыми зерттеулердің философиялық әдіснамасы мен дүниетанымдық негізі жетекші рөл атқаратын және саясаттану мен дінтану зерттеулері ынтымақтастық, диалог және келісім мәдениетінің жаңа мұраттары мен құндылықтарын қалыптастыруда маңызды оң рөл атқаратын қазақстандық социогуманитаристиканың жаңа трендтерін дамытуға ықпал ететін болады. Зерттеуді іске асырудың әлеуметтік әсері білім беру деңгейінің өсуіне, мәдени менталитеттің трансформациясына, уақыт талаптарына және мемлекеттің, қоғам мен жеке тұлғаның даму мақсаттарына сәйкес халықтың күнделікті өмірлік ұстанымдарының өзгеруіне ықпал етеді.

Зерттеудің практикалық маңыздылығы қоғамның зерттелген жағдайы мен мәдени және құндылық дамуының мүмкіндіктерін ескере отырып, тұрақты және серпінді дамудың заманауи модельдеріне көшу стратегиясын жүзеге асыруда сенімділік береді. Қазақстандық қоғамды жаңғыртудың, оның рухани-адамгершілік жаңаруының қазіргі кезеңі біртектілікті іздеумен, адам мен қоғам тұрмысының орнықты негізін қалаумен, дағдарыстық құбылыстарды еңсерумен және ұлттың жаңа сапасына ие болуымен және ұлттық егемендікті нығайтумен ұштасады. Мұның бәрі ғылыми қоғамдастықтың, гуманитарлық бағыттағы ғалымдардың зерттеу нәтижелеріне қызығушылығын анықтайды және негіздейді. Ол қоғамды, саяси жүйені, мәдениет пен құндылықтарды жаңғыртудың аса маңызды мәселелерін қозғай отырып, бұқаралық сана үшін де, мемлекеттік органдар үшін де қызығушылық тудырады.

Бағдарламаның басқа жобалардан түбегейлі айырмашылығы оның күрделі, пәнаралық және тұтастанған зерттеу сипатында. Қазақстандық әлеуметтік гуманитаристиканың әртүрлі салаларындағы ғалымдардың күш-жігерін, философиялық, саясаттанулық және дінтанулық идеялары мен шешімдерін коллаборациялау арқылы алға қойылған мақсатқа қол жеткізу үшін теориялық талдау жүзеге асырылып, жаңғыртылып жатқан Қазақстанның бағдарламасы, мәдениеті мен құндылықтары, оның тұрақты және орнықты дамуы жоспарланған әлеуметтанушылық зерттеулердің деректері негізінде құрылған дәлелдемелік база ретінде көрсетіледі.

Бағдарлама гипотезасы – қазақстандық қоғамның жаңғыруының мәдени және құндылықтық негіздерін жетілдіру Қазақстанның берік әрі тұрақты дамуына ықпал етеді. Ғылыми бағдарламаның зерттеу стратегиясы қоғамның жаңа гуманизмі мен трансформациясы аясында көпэтносты заманауи Қазақстанның мәдениеті мен құндылықтарын сыни-сипаттау тәсіліне сүйенеді. Зерттеу барысында бірізділік сақталады және қазақстандық қоғамның мәдениеті мен құндылықтарының қазіргі ахуалының сипаты мен ерекшеліктерін ашып, жаңа қазақстандық нақты дүние пен тұрақты даму міндеттері аясында рухани-ізгіліктік әлеуеті жүзеге асырылғаннан кейін мемлекеттік органдар мен білім-тәрбиелік мекемелер үшін ғылыми-тәжірибелік ұсынысытар әзірленеді.

Қорытынды

Рухани құндылықтарды зерттеу барысында алынған нәтижелер «Рухани жаңғыру» бағдарламасының аясында тиімді оқу материалдарын дайындауда және «Ғылым Ордасы» негізіндегі жоғары оқу орнынан кейінгі білім беру орталығында мәдениет пен құндылықтар мәселесі бойынша арнайы курстар әзірлеу барысында, сонымен қатар барлық деңгейдегі білім беру үдерісі мен еліміздегі мәдениетті дамыту ісінде қолдануға болады. Жаңа идеялар мен ғылыми жүзеге асыру Қазақстанның қоғамдық ғылымдары үшін, әсіресе философия, мәдениеттану, саясаттану және дінтану салалары үшін маңызды болып келеді. Ғылыми нәтижелерді бірқатар ғылыми сала және қоғамдық тәжірибе үшін, әсіресе сандық дәуірдегі жастарды тәрбиелеу үдерісінде қолдануға болады. Сонымен қатар, әлеуметтік-гуманитарлық саладағы мамандарды даярлауда, түрлі білім сатысындағы педагогтарды қайта даярлауда пайдаланылуы мүмкін. Ғылыми зерттеу қорытындысы бойынша мемлекеттік органдарға талдамалық баяндама әзірленеді. Сондықтан ғылыми бағдарламаның мақсатты тұтынушылары – ҚР Мәдениет және спорт министрлігі, мемлекеттік органдар мен мәдениет қызметкерлері, ғылыми және оқу мекемелері, қоғамтанушы ғалымдар мен жоғары оқу орындарының

оқытушылары, гуманитарлық мамандықтардың PhD-докторанттары мен магистранттары, сондай-ақ мәдени, білім беру, идеологиялық саясатты жүзеге асыратын мемлекеттік институттар, ғылыми және педагогикалық қауымдастықтар, шығармашылық одақтар болады.

Әдебиеттер тізімі

1 Тоқаев Қ. Жаңа жағдайдағы Қазақстан: іс-қимыл кезеңі. *Қазақстан Республикасы мемлекет басшысының Қазақстан халқына Жолдауы*, 2020. [Электронный ресурс] URL <http://www.akorda.kz.01.09>. (дата обращения 15.01.2021).

2 Назарбаев Н. «Қазақстан – 2050»: Стратегиясы қалыптасқан мемлекеттің жаңа саяси бағыты. *Қазақстан Республикасының Президенті Н.Ә. Назарбаевтың 2012 жылғы Қазақстан халқына Жолдауы*. – Астана, 2012. [Электронный ресурс] URL https://www.akorda.kz/kz/official_documents/strategies_and_programs (дата обращения 10.01.2021).

3 Назарбаев Н. Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру. – Егемен Қазақстан. – 2017. – 06 сәуір. 1-3 бб.

4 Назарбаев Н. Ұлы Даланың жеті қыры. – 2019. 27 қыркүйек. [Электронный ресурс] URL <http://www.akorda.kz>. (дата обращения 17.01.2021).

5 Тоқаев Қ. Тәуелсіздік бәрінен қымбат. – Егемен Қазақстан. – 2021. – 5 қаңтар. – 1-2 бб.

6 Ценности и идеалы независимого Казахстана. – Алматы: Институт философии, политологии и религиоведения КН МОН РК, 2015. – 322 с.

7 Тоқаев Қ. Сындралы қоғамдық диалог – Қазақстанның тұрақтылығы мен өркендеуінің негізі. *Қазақстан Республикасы мемлекет басшысының Қазақстан халқына Жолдауы*. – Егемен Қазақстан. 2019. – 06 қазан. 1-3 бб.

8 Назарбаев Н. Тарих толқынында. – Алматы: «Атамұра», 2003. – 208 б.

9 Каган М. Философия культуры. – СПб., 1996. – 415 с.

10 Коган Л. Теория культуры. – Екатеринбург: УрГУ, 1993. – 160 с.

11 Межуев В. Культурология и философия культуры. *Культурология сегодня: Основы, проблемы, перспективы*. – М.: «Политиздат», 1993. – 216 с.

12 Виндельбанд В. Философия культуры и трансцендентальный идеализм. Пер. с нем. / РАН. ИНИОН. Лаб. теории и истории культуры. – М.: «ИНИОН», 1994. – 350 с.

13 Кассирер Э. Опыт о человеке: Введение в философию человеческой культуры. *Проблема человека в западной философии*. – М.: «Гардарика», 1998. – 784 с.

14 Риккерт Г. О системе ценностей. – М., 1994. – 363 с.

15 Нысанбаев А. Духовно-ценностный мир народа независимого Казахстана: проблемы и перспективы. – Алматы: Институт философии, политологии и религиоведения КН МОН РК, 2015. – 274 с.

16 Косиченко А. Влияние глобализации на культуру и ценности человека. – Аналитическое обозрение. – 2001. – № 4-5.

17 Сарсенбаева З. Этнос и ценности. – Алматы, 2018. – 315 с.

18 Almond G., Verba S. The Civic Culture. Political Attitudes and Democracy in Five Countries. – Princeton, 1963.

Transliteration

- 1 Тоқаев Q. Жаңа жағдайдағы Қазақстан: is-қимыл кезеңі [Kazakhstan in the New Situation: the Stage of Action]. *Qazaqstan Respublikasy memleket bassysynyn Qazaqstan halqyna Joldaуy*, 2020. [http:// www.akorda.kz.01.09](http://www.akorda.kz.01.09).
- 2 Nazarbaev N. “Qazaqstan – 2050”: Strategiasy qalyptasqan memlekettin jaңa sayasi baғыty [“Kazakhstan - 2050”: a New Political Direction of the Country, Whose Strategy is Formed]. *Qazaqstan Respublikasynyn Prezidenti N.Ä. Nazarbaevtyñ 2012 жылғы Qazaqstan halqyna Joldaуy*. – Astana, 2012.
- 3 Nazarbaev N. Bolaşaqqa baғdar: ruhani jaңғыru [Orientation to the Future: Spiritual Renewal]. – Egemen Qazaqstan. – 2017. – 06 säuir.
- 4 Nazarbaev N. Üly Dalanyñ jeti qyry [Seven Sides of the Great Steppe]. – 2019. [http:// www.akorda.kz. 27 qyrküiek](http://www.akorda.kz.27.qyrküiek).
- 5 Тоқаев Q. Täuelsizdik bäرينen qymbat [Independence is the Most Precious Thing]. – Egemen Qazaqstan. – 2021. – 5 қаңтар.
- 6 Sennosti i idealy nezavisimogo Kazahstana [Sentiments and Ideals of Independent Kazakhstan]. – Almaty: Institut filosofii, politologii i religiovedeniä KN MON RK, 2015. – 322 s.
- 7 Тоқаев Q. Syndarly qoғамdyq dialog – Qazaqstannyn тұraqtylyғы men örkendeuinin negizi [Constructive Public Dialogue is the Basis of Stability and Prosperity of Kazakhstan]. *Qazaqstan Respublikasy memleket bassysynyn Qazaqstan halqyna Joldaуy*. – Egemen Qazaqstan. 2019. – 06 qazan.
- 8 Nazarbaev N. Tarih tolqynynda [In the flow of history]. – Almaty: «Atamūra», 2003. – 208 b.
- 9 Kagan M. Filosofiya kultury [Philosophy of Culture]. – SPb., 1996. – 415 s.
- 10 Kogan L. Teoriya kultury [Cultural Theory]. – Ekaterinburg: UrGU, 1993. – 160 s.
- 11 Mejuev V. Kulturologiya i filosofiya kultury [Culturology and Philosophy of Culture]. *Kulturologiya segodnya: Osnovy, problemy, perspektivy*. – M.: «Politizdat», 1993. – 216 s.
- 12 Vindelband V. Filosofiya kultury i transsendentalnyi idealizm [Philosophy of Culture and Transcendental Idealism]. Per. s nem. / RAN. İNİON. Lab. teorii i istorii kultury. – M.: «İNİON», 1994. – 350 s.
- 13 Kassirer E. Opyt o cheloveke: Vvedenie v filosofi chelovecheskoi kultury [Experience About Man: An Introduction to the Philosophy of Human Culture]. *Problema cheloveka v zapadnoi filosofii*. – M.: «Gardarika», 1998. – 784 s.
- 14 Rikkert G. O sisteme sennostei [About the Value System]. – M., 1994. – 363 s.
- 15 Nysanbaev A. Duhovno-sennostnyi mir naroda nezavisimogo Kazahstana: problemy i perspektivy [Spiritual and Value World of the People of Independent Kazakhstan: Problems and Prospects]. – Almaty: Institut filosofii, politologii i religiovedeniä KN MON RK, 2015. – 274 s.
- 16 Kosichenko A. Vlieniye globalizatsii na kulturu i sennosti cheloveka [Impact of Globalization on Culture and Human Values]. – Analiticheskoe obozrenie. – 2001. – № 4-5.
- 17 Sarsenbaeva Z. Etnos i sennosti [Ethnicity and Sentiment]. – Almaty, 2018. – 315 s.
- 18 Almond G., Verba S. The Civic Culture. Political Attitudes and Democracy in Five Countries. – Princeton, 1963.

Нурмуратов С.Е., Курманғалиева Г.К.

Духовные ценности – основа устойчивого развития общества

Аннотация. В научной статье раскрываются роль и значение духовных ценностей в современном казахстанском обществе. Данной теме посвящена научная программа ИФПР КН МОН РК "Исследование культуры и ценностей общества в контексте устойчивого развития Казахстана", которая ставит перед собой цель комплексного исследования социокультурных, политических, мировоззренческих предпосылок, факторов и условий развития культуры и ценностей в условиях модернизации казахстанского общества и разработку практико-ориентированных рекомендаций по вопросам культуры, институционализации духовно-нравственных и политических ценностей в контексте устойчивого развития Казахстана. В ходе научного исследования будут проанализированы такие важные теоретические и прикладные проблемы и вопросы, как разработка философского обоснования культурной и ценностной основы модернизации казахстанского общества, устойчивости его развития в новой цифровой реальности; определение типов и уровней развития; проведение анализа структуры и основных элементов; выявление тенденций и характера трансформации политической культуры населения республики; осуществление теоретико-методологического анализа содержания и значения религиозных ценностей в контексте концепции устойчивого развития в современном Казахстане.

Ключевые слова: общество, государство, духовность, история, культура, мировоззрение, модернизация, нация, ценность, цивилизация, этнос.

Nurmuratov S., Kurmangaliyeva G.

Spiritual Values – the Basis of Sustainable Development of Society

Abstract. The scientific article reveals the role and significance of spiritual values in modern Kazakhstani society. This topic is devoted to the scientific program of the IPhPR CS MES RK "Research of the culture and values of society in the context of sustainable development of Kazakhstan", which sets itself the goal of a comprehensive study of socio-cultural, political, ideological prerequisites, factors and conditions for the development of culture and values in the context of modernization of Kazakhstani society and the conditions for the development of culture and values in the context of the modernization of Kazakhstani society and the development of practice-oriented recommendations on cultural issues, institutionalization of spiritual, moral and political values in the context of sustainable development of Kazakhstan. In the course of scientific research will be analyzed such important theoretical and practical problems and issues as the development of cultural and philosophical study of the value basis for modernization of Kazakhstan's society, the sustainability of its development in the new digital reality; determination of types and levels of development; analysis of the structure and main elements; identification of trends and the nature of the transformation of the political culture of the population of the republic; implementation of a theoretical and methodological analysis of the content and significance of religious values in the context of the concept of sustainable development in modern Kazakhstan.

Key words: society, state, spirituality, history, culture, worldview, modernization, nation, value, civilization, ethnoses.